

PROGRAM GELİŞTİRMEDE SPESİFİK YAKLAŐIMLAR

Ralph W. Tyler

Çeviren: Abdulkadir ekin¹**Özet**

Bu yazı, “Strategies for Curriculum Development, (Eds.: Jon Schaffarzick and David H. Hampson), McCutchan, Berkeley, California, 1975.” künyeli eserin 17-33. sayfaları arasında yer alan “Specific Approaches to Curriculum Development” başlıklı İngilizce makalenin Türkçe’ye tercümesidir. Makale Ralph W. Tyler tarafından yazılmıştır. Makalede Tyler, program teorisini ve program geliştirmenin neliğini ortaya koymak ve açıklamak amacıyla okullarda edindiği birikimini ortaya koymaktadır. Tyler’ın program geliştirme konusundaki temel yaklaşımı, öğrenmeye rehberlik edilmesi anlamında okullarda program geliştirmenin, genellikle belirli bir okul problemine odaklanmış sistematik bir girişim olduğudur. Tyler’ın bu çalışması program geliştirme konusunda önemli tartışmalara da zemin hazırlamıştır.

Giriş

Program terimi, eğitim literatüründe çok farklı Şekillerde kullanılmaktadır. Dar anlamda, sadece bir ders programının taslağıdır. Geniş anlamda ise program eğitim kurumlarında öğrenme, öğretme ve planlama sürecinde ortaya çıkan her Şey demektir. Bu makalede program terimi, eğitim programındaki planları da içine alacak Şekilde geniş anlamda kullanılmıştır. *Program geliştirme* ise eğitim hedeflerinin belirlenmesi, öğrenme yaşantılarının düzenlenmesi, eğitim programının değerlendirilmesi gibi aşamaları içeren geniş bir planlama sürecidir.

¹ Yrd. Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilđisi Eğitimi Bölümü, acekin@kastamonu.edu.tr

Program geliştirme yaklaşımları eğitim kurumlarına göre farklılık gösterir. Meslek eğitimi veren okullarda kullanılan program geliştirme yaklaşımı, bir sanat kolejinde kullanılamaz, kolejler için geliştirilen yaklaşım da ilkokullar için uygun olmayabilir. Bu makale, Amerika'daki devlet okullarında uygulanan program geliştirme yaklaşımlarını değerlendirmektedir. Ayrıca *yaklaşım* terimi de güncel eğitim tartışmalarında çok değişik anlamlara sahiptir. Bu makalede bu terime; varsayım, hedefler, kriterler, süreçler ve program geliştirme çalışmalarında görev alan katılımcıları da içine alan ve program geliştirme aşamalarının farklı yönlerini ihtiva eden bir anlam çerçevesi yüklenmiştir.

Bu makale, 1925 yılında Nebraska'da program geliştirme konusunda edindiğim tecrübelerimi aktarmaktadır. Katıldığım çalışmaların çoğunluğu, yüksek okullarda ve meslek liselerinde gerçekleştirilmesine rağmen, sekiz yıl süren Çalışma ve Komşuluk Eğitimi Projesi gibi çalışmalarımın önemli bir kısmını ilk ve ortaokullarda gerçekleştirmişimdir.

Program Geliştirmenin Anlamı

Program geliştirme, teorik olmayan pratiğe dönük bir çalışmadır ve temel olarak var olan bir fenomeni açıklamayı denemek değil, eğitimsel bir amaç elde etmek için bir sistem dizayn etmeyi denemektedir. Program geliştirme; farklı amaçlara, tercihlere ve dinamiklere sahip insanların oluşturduğu ve birçok zıtlılığın sergilendiği bir toplumu etkili bir biçimde yönetmek için yapılmalıdır. Bu nedenle program geliştirmede ilk adım, programın oluşturulmasını ve yönetilmesini etkileyen anlamlı durumları incelemek ve analiz etmektir.

Ön Analiz

Bir eğitim programı için ön analizi zorunlu kılan en önemli faktör, bir programı baştan ya da yeniden hazırlamayı gerektiren bir ihtiyaç ya da problemdir. Mesela, her imkâna sahip olmayan çocuklar

için yeni programlar geliştirme faaliyetleri, çoğunlukla hem az gelir seviyesindeki ailelerin çocuklarının -özellikle azınlıkların çocukları- notlarının düşük olması hem de azınlıklar tarafından okullara yapılan baskı sebebiyle gerçekleştirilmiştir. Bilim ve matematik dersleri için ulusal seviyedeki program geliştirme çalışmaları, bu derslerde ileri seviye ders alan öğrenciler ve ders kitapları üzerinde çalışılarak geliştirilmiştir.

“Meslek eğitimi” için yeni programlar geliştirmeyi gerekli kılan sebepler bugün artık bilinmektedir. Bu sebeplerden biri, gençlere karşı modern iş dünyasının bir kısmında yaygın olan anlayış eksikliğidir. Diğer ise, gelecekteki meslek hayatlarını planlama konusunda herhangi bir destek sağlamayan topluma gençlerin yabancılaşmasıdır. Üçüncüsü, 21 ile 16 yaşları arası gençlerin genelde işsiz olması ve dördüncüsü ise işe talebin arttığı zamanımızda liselerdeki meslek derslerinin az olmasıdır.

Birçok program yaklaşımı, yukarıda ifade edilen eğilimi ortaya çıkaran ihtiyaç ve problemlerin program içinde sistematik bir analizini içermez. Program geliştirme çabalarının bazıları, bu ihtiyaçların giderilmesi ve problemlerin çözülmesi konularında yetersizdir. Ayrıca mahallî problemlere çözüm getirme konusunda yetersizlikleri sebebiyle yerel okullar, yeni programlara adapte olamayacaklardır. Mesela, maddi açıdan en fazla desteklenen program geliştirme çalışması olan “Liseler İçin Fizik Dersleri Programı Geliştirme Çalışması”, Fizik Bilimi Çalışma Komitesi² (FBÇK) tarafından bu şartlar altında gerçekleştirilmiştir. Hem gelişim aşamasında hem de fizik öğretmenlerinin programı anlamalarına ve materyalleri kullanmalarına yardımcı olacak öğretmen el kitabının geliştirilmesindeki yüksek harcamalara rağmen, devlet okulları hâlihazırda özel sınıflar için geliştirilen bu programı

² Fizik Bilimi Çalışma Komitesi, Massachusetts Teknoloji Enstitüsünden Jerold Zacharias tarafından yönetilmektedir. Liselerdeki fizik dersleri yaptıkları program geliştirme çalışmalarından dolayı 1959’da Ulusal Bilim Vakfınca ödüllendirilmiştir.

kullanılmaktadır. Bu durum, değişik sebeplerle izah edilebilir. Fakat FBÇK yerel okullarla çalışma, fizik derslerinde karşılaşılan zorlukların ve problemlerin neler olduğunu bilememe, yeni fizik programının bu problemlerin bazılarına çözüm getiremediğini görememe ve bazı problemleri aşamama konularında hatalar yapmıştır.

“Okulları nasıl değiştirebiliriz?”, “Neden okullar kendilerini yenileyemiyorlar?” gibi sorular çok sık olmasa da program geliştirme aşamasında sorulmuş ve düşünülmüştür. Okulun, az ya da çok gerçekleştireceği belirli bir görevi vardır. Okul, bu görevini başarılı şekilde yerine getiriyorsa değişme için bir sebep yoktur. Okul, bu görevini yerine getirme konusunda problem yaşıyorsa, o zaman bu problemi çözmek için bir şeyler yapılmalıdır. Liselerdeki fizik ders kitaplarının güncel olmadığına dair fizik öğretmenlerinin şikâyetleri, okul yetkilileri tarafından da haklı bulundu ve FBÇK’den güncel ders kitapları yazılması istendi. Bu amaçla yapılan çalışmalar öğretmenler tarafından da memnuniyetle karşılandı. Fakat FBÇK, yeni öğrenme yaşantılarının ve öğretme stratejilerinin gerekliliğini anlamadı. Bu nedenle Goodland ve meslektaşlarının gözlemleri sonucu buldukları gibi³ FBÇK, ders materyallerini bir önceki ders kitaplarındaki gibi kullanılmışlardı. Ayrıca birçok lise, ileri seviyedeki fizik derslerine nispeten az sayıda öğrencinin kayıt yaptırmasının ciddi bir problem olup olmadığını bilmiyordu. Eğer bu bir problemse, Fizik Bilimi Çalışma Komitesi bu durumun sebeplerinin analiz etmiş olması gerekirdi ve dersler için daha efektif planlar üreterek problemin çözümlenmesine katkı sağlayabilirdi. Fakat FBÇK liselerdeki fizik derslerine öğrencilerin ilgisini artıramamıştır.

Geliştirilen programları problemler çerçevesinde tekrar gözden geçirme, mevcut program konusunda zorluk yaşayan ve programa uyum problemi olan bazı öğrencilerin özel durumlarının tespit

³ J. Goodland, *Looking Behind the Classroom Door* (Worthington, Ohio: Charles A. Jones, 1974).

edilmesine olanak sağlar. Örneğin, Amerika'da okuma öğrenme dönemindeki çocukların %75 - %80'i düzgün şekilde kendi yaşına uygun hikâyeleri okuyup anlamalarına rağmen, bu çocuklarının %20-%25'i ise düzgün okumayı öğrenememektedir. Okuma zorluğu çeken çocuklar incelendiğinde genellikle bu çocukların fakir mahallelerde ve kırsal yerlerde yaşayan eğitimsiz ailelerin çocukları olduğu ortaya çıkmıştır. Bu noktada bu çocuklar için bir okuma programı tasarlamak, tüm ilkokul çocuklarına yönelik bir program geliştirme çalışmasında daha farklı bir iş olacaktır.

Benzer olarak herkesin farklı şekilde öğrendiğinin anlaşılmasıyla, normal öğrenme seviyesine sahip çocukların öğrenmeleri ve sürekli ilerlemeleri için özel programlar tasarlanmasına karşın, bireysel öğrenme süreçlerini kendileri tasarlayan ve öğrenme düzenlerini kendi durumlarına göre ilerleten çocuklar için özel sınıflar ortaya çıkmıştır. Bu durum ise daha bireysel hale gelmiş bir program tasarlamak uğruna kaynakların verimsiz şekilde kullanılmasına yol açmaktadır.

Aslında bu gibi problemlere çözüm getirme noktasında yeni programlar tasarlanmak yerine, kapsamlı ve yeterli bir program geliştirmek için meslek eğitimindeki problemler analiz edilmelidir. Yeni bir programın geliştirilmesini savunan kimseler, bu yeni programın çocuklara daha ileri seviyede eğitim vermemesinin yanında, mezuniyet sonrasında iş bulma garantisi verdiğini söylemektedir. Problem dikkatli şekilde analiz edildiğinde, mesleki yeterliğe sahip olmama, 17 yaş civarındaki yüksek işsizlik probleminin ana nedeni değildir. Birçok kurum hangi yeteneklere sahip olursa olsun, 21 yaş altındaki gençleri çalıştırmamaktadır. Bu durumda mesleki yeterlik kazandırmak için programlar tasarlamak, işbirliği eğitimi ve lise sonrasındaki teknik eğitim ile direk olarak ilişkilidir. Söylemek istediğim temel nokta, program geliştirme çalışmalarına, yeni bir programın ya da gözden

geçirilmiş bir programın geliştirilmesinde belirleyici olan ihtiyaçların ve problemlerin belirlenmesiyle başlanmalıdır.

Güncel problemlerin incelenmesiyle ilgili olarak, etkili bir program tasarımında problemi etkileyen dinamik faktörleri ve zıtlıkları belirlemek amacıyla öğrencilerin aileleri, arkadaş grupları ve çevreleri incelenmelidir. Mesela kenar mahallelerde yaşayan öğrencilerin çevrelerinde okula karşı olumsuz bir tutum gözlenmektedir. Bu durumdaki öğrencilerde okulda geçen zamanlarını boş ve sıkıcı olarak düşünme eğilimi oluşmaktadır. Sonuçta öğrencilerin öğrenme istekleri etkisiz bir unsur ve okulda öğretilen şeyler değersiz olacaktır. Okul dışındaki çevrenin özellikleri önemlidir ve bir program son derece güçlü ödülleriyle tasarlanmalıdır.

Program geliştirmede olumlu ve olumsuz dinamik faktörler dikkatte alındığında öğretmenlere özel önem verilmelidir. Geliştirilen bir program, bir öğretmenin, ders konusunda kendini yeterli hissetmeme ve öğretmen rolünü yerine getirememe endişesi gibi sebeplerle etkili bir şekilde uygulanamayacaktır. Öğretmen açısından bir programın tercih edilmesi ve kullanılması, o programda öğretmenin yeteneklerini ve becerisini en iyi kullanacağına inanması ve o programın çalışma şartlarının diğer programlara göre daha iyi olması gibi nedenlere bağlıdır. Program geliştirme birçok durumda, öğretmenlerin ihtiyaçlarının karşılanması ve öğretme görevlerini en iyi şekilde yerine getirme konularında öğretmenleri ikna etmek için onlarla çalışma fikrine ihtiyaç duyar.

Birçok program geliştirme çalışması için önemli faktörlerden birisi de bir kurum olarak ve bir eğitim mekânı olarak okulun rolü ile ilgili bilinçli ve bilinçsiz yaklaşımlardır. Geçmişte okulun bu iki fonksiyonu beraber yürütölmüştür. Eğitimli ailelerin çocukları ile diğer milletlerden çocuklar, okula beraber bir şeyler öğrenmeye gelirler. Bu durum, ders kitaplarının ve diğer materyallerin başarılı şekilde kullanılmasını da içeren mevcut program tarafından öğrencilerin

yönlendirilmesi ile mümkün olur. Ancak çok sayıda öğrenci, belirlenen öğrenme görevlerini ve hedeflerini anlamamakta ve programla bunlar arasında bir ilişki görememektedir. Sınıf aktiviteleri ve öğrenme materyalleri, öğrencilerin ilgilerini çekmemekte ve bunlar, ders çalışma konusunda öğrencileri gayrete getirememektedir. Okullarda genellikle derslerinde başarılı olanlara yüksek not, zayıf olanlara az not verilmektedir. Böylece “iyi öğrenciler” eğitimlerine devam etmeleri için desteklenirken, “zayıf öğrenciler” desteklenmemekte ve bazen de okuldan atılmaktadır.

Genel olarak derslerdeki başarısızlığının sebebi geçmişte, programın öğrencilere uygunsuzluğundan ziyade öğrencilerin yetersizliğine bağlanmaktaydı –çünkü “zayıf öğrenciler” öğrenemediklerinde toplumda herhangi bir rahatsızlık oluşmuyordu– ve okullar, öğrencileri iyi ya da kötü olarak sınıflandırmamaktaydı. Bugün eğitimsiz bir insan Amerikan toplumu için pahalı bir sorumluluktur ve okullar tüm çocukları eğitmeyi hedeflemektedir. Ciddi bir fiziksel rahatsızlığı olmayan her çocuğun, okulun öğretmeyi hedeflediği her davranışı öğrenebildiği bugün herkesçe bilinmektedir.

Beklentilerdeki bu değişim öğretmen rollerindeki yeni yönelimlerle beraber yeni anlayışları ve yetenekleri de zorunlu kılmaktadır. Program geliştirmede öğrenciler ve öğretmenler tarafından anlaşılabilir ve elde edileceğine inanılan öğrenme hedeflerinin ortaya koyulması gereklidir. Program geliştirmeyi hedefleyen bir yaklaşım, şimdiye kadar gerekli bilgileri öğrenememiş öğrencilere ve bu öğrencilerle çalışan öğretmenlere anlamlı eğitimin hedeflerini açıklama ve öğrencilerin genelde başarılı olmalarını sağlayan dikkatlerini ve ilgilerini çeken öğrenme yaşantılarını bulma konularında yararlı ve anlamlı olmalıdır.

Amerika’daki devlet okullarının geleneksel rollerindeki bazı yanlışlıklar bugün ortaya çıkmıştır. Geçmişte çocuklar ve gençler, okul dışındaki yaşamlarında yapıcı ve müspet bir insan olmak için gerekli

şeylerin çoğunluğunu öğreniyor ve okul sonrasındaki yetişkinlik hayatına kademeli olarak giriyorlardı. Çünkü onları yetişkinlerden ayıran sınırlar, fazla ve katı değildi. Çocuklar ve gençler 16-17 yaşlarına bastıklarında evde, işte, kilisede, oyun alanlarında ve sosyal faaliyetlerde kısacası hayatın birçok alanında yetişkinlerle bir araya geliyorlardı. Okul, toplumda ilk elden yaşantılarla beraber çocuklara burs imkânları sağlamakla, onların ufuklarını açmayı hedeflemekteydi. Okul hayattan farklı değildi. Okuma, yazma, tarih, coğrafya, edebiyat, matematik, bilim; bütün bunlar tecrübelerin, fikirlerin ve bilgilerin geniş dünyasını açan konulardır ve çocukları, dar görüşlü çevrelerinden kurtarmaktadır. Böylece öğretmenler de çocukları sadece bilimsel olarak hazırlamakla görevliydi.

Bugün, lisans seviyesi Amerika'daki tüm eyaletlerde öğretmen sertifikasına sahip olmak için minimum gerekliliktir. Akademik ilgiler ve akademik geçmiş, öğretme konusunda kıymetli vasıflardır, ama öğretmenler öğrencilerin meslek seçimleri konusunda rehberlik etmeyi hedeflediklerinde bu özellikler yeterli olmayabilir. Ginzberg'in mesleki rehberlik çalışması⁴ sıradan bir Amerikan lisesinde bile bu durumun varlığını ortaya koymuştur. İyi bir öğretmen, mavi yakalı işler hakkında çok şey bilemez, muhtemelen bu tür işlere çok fazla itibar etmez ve dolayısıyla bu tür işler konusunda doğru şekilde rehberlik edemez. Bu gibi olumsuz durumlar meslek eğitimi programlarının planlanmasında düşünülmemelidir.

Meslek eğitimi, her öğretmenin karşılaşılabileceği zorluklar konusunda en uç örnek olarak kullanmama rağmen, birçok program geliştirme çalışması, öğretmenlerin ve okul personelinin, öğrencileri öğrenme hedeflerine ulaştıracak tutum, anlayış ve yeteneklere sahip olmadıklarını ortaya çıkaracaktır. Gerekli öğretmen eğitimlerinin verilmesiyle, bireysel ve kurumsal anlamda öğrenme faaliyetlerinin

⁴ E. Ginzberg, *Career Guidance: Who Needs It, Who Provides It, Who Can Improve It* (New York: McGraw-Hill, 1971).

düzenlenmesiyle, programlardan mevcut olumsuzlukların çıkarılmasıyla bu zorlukların üstesinden gelinebilir.

Öğretmenlerin, yöneticilerin, ailelerin program geliştirme anlamında eğitimi ve hazırlanmaları, eğitim programının temel görevidir. Kaynakların etkili şekilde kullanılması anlamında eğitim programının uygulanabilirliği genellikle gözden kaçırılır. Mesela İsrail’de Bilim Öğretme Merkezi yeni bir bilim programı geliştirdi. Bu program, öğrencilerin öğrenmelerine doğru şekilde rehberlik etmeleri için kapsamlı öğretmen eğitimini içermekteydi. Materyaller geliştirildikten sonra, öğretmenler için eğitim programının bütçesi belirlendi. Bu bütçenin, Eğitim Bakanlığının on yıllık eğitim harcamasına denk olması proje üyelerini dahi şaşırttı. Kapsamlı ve genel bir program geliştirme çalışmasına başlanıldığında, personelin araç-gereç, rehberlik ve eğitim maliyetlerini içine alan tüm gereksinimler dikkatlice hesaplanmalıdır. Geçmişte birçok program geliştirme çalışması, pratik gereksinimleri karşılanamadığı için gerçekleştirilememiştir.

Programın Yapısı İçin Temel Prensipler

Program geliştirmede problem ve ihtiyaçların saptanmasından ve programı yönetecek olan sınırlılıkların belirlenmesinden sonra program geliştiriciler, tatmin olacakları program gereksinimlerinin ne olduğu hususunda net bir fikre sahip olabilirler. Bu aşamalardan sonra, program geliştirme çalışmasının bütün unsurları üzerinde çalışma mümkün olabilir. Bu faaliyetlere çok gerekli olmamakla beraber programın yapısı hakkında temel prensipler rehberlik edecektir. Bu temel prensipler eğitim literatüründe dile getirilmiş ve ancak birkaçı başarılı şekilde kullanılmıştır. Ben, program geliştirmede kendi ders programımın da taslağını da oluşturan temel prensipleri, *Program ve*

Öğretimin Temel Prensipleri⁵ adlı çalışmamda açıkladım. Bu prensipler birçok program geliştirme projesinde etkin bir biçimde kullanılmıştır.

Bu prensiplerin temel aşamaları şunlardır: öğrenme hedeflerinin seçilmesi ve tanımlanması, uygun öğrenme yaşantılarının seçilmesi ve oluşturulması, öğrenme yaşantılarının düzenlenmesi ve gerekli düzeltmelerin yapılması ve programın geliştirilmesi. Bütün bir okul programının yeniden oluşturulmasını hedefleyen bir çalışmada, öğrenme hedeflerinin seçilmesi ve tanımlanması genellikle ilk aşamadır. Ancak, sadece tek bir ders programı geliştirmeyi hedefleyen bir çalışma, eski programın iyileştirilmesi ile de işe başlayabilir. Daha sonra, öğrenme hedeflerinin ve yaşantılarının belirlenmesi ve öğrenmenin organizasyonu aşamalarına geçilebilir. Örnek olarak edebiyat dersi için bir program geliştirilirken ilk olarak, öğrencilere yeni tecrübeler kazandıracak edebiyatla ilgili çalışmalar seçilecektir. Seçilen bu materyallerle çalışılırken öğrencilere ne öğretileceği daha sonra düşünülecektir. Yukarıda ifade edilen bu aşamaların hangisinin ilk olacağı önemli değildir, sonuçta bu aşamaların tümü çalışma içinde yer alacaktır. Programın unsurları arasında bu aşamalar genellikle bir fikir olarak ortaya çıkar ve denenirler.

Hedeflerin Seçilmesi ve Tanımlanması

Program geliştirme kesin kurallara dayanan bir süreç değildir. Bilakis sanatsal tasarım, kritik analiz, insani değerlendirme ve testleri de içine alan geniş kapsamlı ve esnek bir süreçtir. Mesela hedeflerin belirlenmesinde, program geliştiriciler toplumun farklı boyutlarındaki (iş, vatandaşlık, ev, aile vb.) problemler ve fırsatlar hakkında geleceğe dönük tahminler ve güncel bilgilere ihtiyaç duyarlar. Bu bilgiler güvenilir bilgiler olmalıdır. Öğrenciler ancak toplumsal alandaki bilgi ve problemleri öğrendiklerinde fırsatları değerlendirebilir ve problemlerin

⁵ R. Taylor, *Basic Principles of Curriculum and Instruction* (Chicago: University of Chicago Press, 1949).

üstesinden gelebilirler gibi düşünceler doğru değildir. Bu düşünceler sanki program bazında test edilmiş ve doğrulanmış gibi genellikle güvenilir olarak değerlendirilir. Benzer olarak, öğrencilerin ilgileri, yetenekleri, problemleri hakkındaki bilgiler de güvenilir olmalıdır. Bu bilgilerden elde edilen verilerle, öğrenciler ilgi alanlarını genişletecekler, yeteneklerini geliştirecekler ve problemlerinin üstesinden gelecekler gibi çıkarımlar sanki programın uygulanmasında test edilmiş gibi güvenilir olarak değerlendirilmektedir. Dahası, insanların çıkarsamaları, bir konu alanında öğrencilerin öğrenebildikleri şeyler hakkında kararlar olarak değerlendirilir. Edebiyat ve diğer sanat dallarındaki çalışmalardan öğrenilmiş olan yoğun duygusal tepkiler ortaya çıktığında, insani yargulamalar ve doğru program pratiklerinin sonuçları hedeflerin seçiminde temel olurlar.

Hedeflerin belirlenmesi aşamasında, tecrübeye ve sistematik olarak toplanan ve analiz edilen güncel bilgilere dayanan insani çıkarsamalarının önem derecelerinin belirlenmesinde, Josebh J. Schwab⁶ tarafından açıklanan ve 1971'de AERA toplantısında Seymour Fox tarafından detaylı olarak izah edilen grup düşünme yöntemi denenebilir. Öğretmenler, alan uzmanları, program geliştiriciler, psikologlar, sosyologlar ve gelişim uzmanları bu anlamda düşünülebilirler ve onların konu hakkındaki yararlı fikirleri yapıcı kararlar alınması için istişare edilebilir. Daha sonra adım adım ana program çalışmasında test edilecek başlangıç hedefleri belirlenir.

Bu düşünme yöntemi, aynı zamanda bir hedefe odaklanırken genelleşme seviyesinin belirlenmesinde de yardımcı olur. 1910'dan beri Amerika'da programların uygulanma şekilleri çok büyük değişikliğe uğramıştır; öğrenme hedefleri çok genel ifade edilmiş, öğrenmede öğrencilere yardımcı olacak davranış çeşitleri doğru şekilde açıklanamamış ve öğrencilerin genel anlamda her konuda yetenekli

⁶ J.J. Schwab, "The Practical: A Language for Curriculum," *School Review* 78:1 (August 1971): 493-542.

olduğu genellemesi yanlış yorumlanmıştır. Aritmetik dersinin hedefi, “öğrenciye düşünmeyi öğretmektir”i ifade etmek, açıkçası öğrenme yaşantılarının seçilmesi ve öğrencilerin ve öğretmenlerin faaliyetlerine rehberlik etme konularında çok geneldir. Ancak, Thorndike’in⁷ 50 yıl önce yaptığı gibi aritmetiğin üç binden fazla hedefini formüle etmek, insanın öğrenmesini karikatüre etmektir. Mesela çocuklar, toplama fikrini, bir seferde binlerce kombinasyona sahip olan iki sayıyı, herhangi bir uygulamada kullanmadan bir düzine tariften anlamaya yönlendirilirler. 1931’de, davranışla ilgili hedeflerin belirtilmesinin gereği konusunda bir yazı yazdığımda, genelleştirilmiş davranışla ilgili bir hedefin açık olarak tanımlanması gereğine işaret ettim. Buna göre bir hedef spesifik olmasa da açık ve net olabilir.

2. Dünya Savaşı sırasında çok sayıda işçinin, orduya ait elektrik dairelerinde belli görevlerin yapılması için hızlıca eğitilmesi gerektiğinde, eğitim yöneticileri spesifik hedeflere yoğunlaşmışlardı. Savaş sonrası bu yaklaşım, belli işler için kısa süreli eğitimler ile okullardaki uzun süreli eğitim arasındaki farklı durum iyice incelenmeden eğitime yansdı. Eğitim hedeflerindeki genelleme hakkında bir çıkarsama yapılırken, yukarıda anlatılan grup tipleri tarafından gerçekleştirilen düşünsel süreç kullanılmalıdır.

Daha önce ifade edilen program, okulun eğitim felsefesinin ve eğitim hedeflerinin belirlenmesinde bir kriter, izleme aracı ve önemli olanı önemsiz olandan ayırt etme vasıtası olarak kullanılmasını öngörmektedir. Ayrıca bu program, bir okulda uygun şartlar altında verilen hedeflere ulaşılma ihtimalinin hesaplanmasında kullanılan öğrenme psikolojisi bilgilerine de işaret etmektedir. Ulaşılma olasılığı zayıf olan bir hedef için öğrenme yaşantılarının geliştirilmesi gayretlerinin boşuna olduğu da açıktır.

⁷ E.L. Thorndike, *Psychology of Arithmetic* (New York: Macmillan, 1992).

Bir programın hedeflerinin tanımlanması ve seçilmesi, karmaşık fakat gerekli ve devamlı bir iştir ve program aşamalarında da program uygulanırken de devam eden bir iştir. Çünkü dışsal yeni faktörler ve okul programıyla ilgili yaşantılar, bilgiler ve hedefler hakkında yeni çıkarsamalar için temel sağlayacaktır. Bir program daima, program kelimesinin en iyi anlamıyla ilişkili olmalıdır.

Öğrenme Yaşantılarının Oluşturulması ve Seçilmesi

Öğrenme yaşantılarının oluşturulması, hedeflerin seçilmesinden daha fazla sanatsal bir girişimdir. Hedeflere ulaşılmasında öğrencilere yardım eden bir yaşantı için belli şartlar oluşturulması gerekliliği doğrudur. Mesela öğrenci, öğrenme hedefi olan davranışı tam anlamıyla öğrenmesi için bu davranışı sürekli bir biçimde hayatında sergilemeli ve psikolojik olarak hedeflenen davranıştan tatmin olmalıdır. Öğrencinin hedeflenen davranış konusunda tatminsizlik yaşadığı durumlarda, öğrencinin tekrar denemesi için, davranışı gerçekleştirecek ve öğrenciye her seferde geri dönüt sağlayacak fırsatlar, öğrenme yaşantılarının içinde oluşturulmalıdır. Fakat bu kriterler geniş şekilde öğrenme yaşantılarını oluşturma konusunda değil, öğrenme yaşantılarına değer biçmede kullanılmıştır. Öğretmenlerin ve program tasarımcılarının, yeni ve etkili bir öğrenme yaşantısı oluşturma yeteneğine sahip olmadıkları ortadadır. Benim yöntemim, program geliştirmeye ilgili bu öğrenme yaşantılarının her birini analiz etmekte ve bu konuda bazı öğrenme yaşantılarını eğitimcilere önermektedir. Ayrıca, program geliştirmenin ileriki safhalarında, bu yaşantıların kritik edilmesi, gözden geçirilmesi ve tanımlanması için düşünsel süreci de kullanmaktadır. Ön alıştırmalarda, öğrenme yaşantılarını oluşturacak kişiler, bu yöntemle düşünsel bazda gözden geçirmeyi kolaylıkla yapacaklar ve yeni öğrenme yaşantıları oluşturmak için bu yöntemden sıkça destek alacaklardır.

Öğrenme yaşantılarının oluşturulmasında, öğrencilerin düşüncelerinin kullanılması önemlidir. Oluşturulacak faaliyetler ilk

olarak her öğrencinin dikkatini çekmelidir ve öğrenme konusunda öğrencilerin değer verdikleri şeyler, onların öğrenmelerine yardımcı olacaktır. Öğrencilerin başarılı olmalarına sağlamak için bu faaliyetler, öğrencilerin yeteneklerini en iyi şekilde ortaya çıkaracak şekilde yapılandırılmalıdır. Bu sayede öğrenciler diğer faaliyetlere katılımında özgüven kazanırlar. Öğrenmede pratik yapma gerekli olmasına karşın, tekrarlatarak öğretim sıkıcı olabilir ve öğrenci dikkatini sürekli veremez. Öğrencilerin düşünceleri, öğrenme yaşantılarının oluşturulmasında genelde gözden kaçırılır. Kesinlikle, öğrencinin başka bir kişi tarafından şekillendirilmek istemeyeceği akıldan çıkarılmamalıdır. Herkesin ilgileri ve amaçları vardır ve herkes amaçlarını gerçekleştirmek ve merakını gidermek ister. Eğer bir okul faaliyeti, öğrenci tarafından faydalı ve ilgi çekici olarak algılanırsa, öğrenci o faaliyete katılır. Fakat bu okul faaliyeti öğrenci tarafından sıkıcı ve alakasız şekilde görülürse, o faaliyete katılmaz ya da olabildiğince o faaliyet konusunda kendini sınırlar. Öğrenme faaliyetlerine öğrenciler aktif olarak katıldıkları zaman, öğrenci düşüncelerinin, öğrenme yaşantılarının ana taslağını oluşturma konusunda çok önemli hale geldiğini tecrübelerimden bilmekteyim.

Akılda tutulması gereken diğer önemli prensip, öğrenciler üzerinde arkadaş etkilerinin öğrenme hedeflerinin geliştirilmesinde etkin olarak kullanılabileceğidir. Münferit faaliyetler özellikle uzun süreli olduğunda çocuklara zor gelebilmektedir. Grup çalışmaları, oyunlar, grup tartışmaları, gruba yönelik faaliyetler ve grubun yaşantılarının duygusal olarak planlanması, güçlü öğrenme yaşantıları oluşturan faaliyet örnekleridir. İki kişilik öğrenci grupları öğrenme gelişimini izleme açısından iyi bir örnektir. Farklı yaşlardaki iki öğrenci, aralarındaki ilişkiyi onlara öğretmek adına ideal bir grup olacaktır. Herhangi bir program geliştirme çalışmasına katılanlar, çok çeşitli sosyal öğrenmeleri keşfetmeleri için yardım aldıklarında, daha etkili öğrenme yaşantıları oluşturabilmektedirler.

Önceki öğrenmelerle sonraki öğrenmeler arasında zihinsel transferi kolaylaştıran öğrenme yaşantıları, öğrencinin ilgisini çeken öğrenme yaşantılarıdır. Her eğitim programı, öğrencilerin hayatta karşılaştıkları durumlar karşısında yeni düşünüş ve davranış şekilleri geliştirmeleri konusunda onlara yardımcı olmak ister. Öğrenciler okulda öğrendiklerini okul dışındaki yaşamlarına aktaramıyorlarsa, yapılan eğitim başarısız demektir. Çünkü okulda öğrenilenler; olaylara farklı bakabilmenin, problemler ile baş edebilmenin, fenomenleri açıklama ve anlamının, estetik tecrübeleri duygusal olarak yorumlamının, sosyal, entelektüel ve iletişimsel yeteneklerin ve ilgilerin geliştirilmesinin yeni yollarıdır. Okulda öğrenilenler, genellikle öğrencilerin alışkanlıkları, fikirleri ve pratik uygulamaları ile büyük bir zıtlık gösterir. Öğrenciler yeni öğrenme yaşantılarını, hayatlarında karşılaştıkları durumlarda kullanmazlarsa okulda öğrendiklerini okul dışı hayatlarına aktarmamış olurlar. Bu nedenle program geliştiriciler, her öğrenme hedefi için öğrencilerin sınıf dışındaki davranış şekillerini önemsemelidir. Ayrıca, öğrenme yaşantılarının oluşturulmasında, öğrencilerin okulda öğrendiklerini okul dışında kullanıp kullanmama durumları önemli bir kriterdir. Genellikle eğitimciler ve yöneticiler bu önemli noktayı göz ardı etmektedir.

Öğrenme Yaşantılarının Düzenlenmesi

Bir önceki bölümde açıklanan öğretim programı, öğrencilerin kendilerine özgü yaşantılarından kaynaklanan davranışlarındaki küçük değişiklikleri tartışmaktadır. Ancak, bu münferit yaşantılar organize edildiğinde, önceki öğrenme yaşantısı üzerine yapılandırılan bir sonraki öğrenme yaşantısı arasındaki ilişkiyi öğrenci fark ettiğinde, öğrencinin davranışlarında meydana gelen toplam etki daha yüksek bir seviyede olmaktadır. Programdaki öğrenme yaşantılarının düzenlenmesinde genel amaç, öğrenmede toplam etkinin maksimize edilmesidir. Sürekli büyüyen bir etkinin elde edilmesinde matematik, sosyal bilimler ve

mesleki planlama gibi her öğrenme alanındaki tecrübelerin ilerlemesine ve bu öğrenme alanları arasındaki uygunluk derecesine ayrı ayrı dikkat edilmelidir. Öğrenci her öğrenme alanından aldıklarını anlamlı bir şekilde ilişkilendirirse, öğrencinin bu öğrendikleri zamanla onun davranış şekillerinin temelini oluşturacaktır. Ayrıca karşılaştığı problem ve durumları bilgileriyle yorumlarsa, bu problem ve durumlardan uygun sonuçlar çıkarabilecektir.

Kavramlar, yetenekler ve değerler gibi faktörlerin organize edilmesi ve uyumlu ve düzenli hale getirilmesi, program tasarımı için faydalıdır. Bu şu demektir. Mesela, program geliştiricilerin, karışık ve kapsamlı olguların açıklanması ve kontrolünde faydalı olan başlıca kavramları tanınması, öğrencilerin zamanla bu olguları uygulama konusunda ve bu olgulara karşı doğru anlayış sahibi olmalarını sağlayacaktır. Bazı kavramlar aynı zamanda diğer alanlardaki olgularla da ilişkili olabilir. Fakat bu durum farklı alanlarda öğrenilen bilgilerin uyumlu hale getirilmesinde faydalı olabilir.

Program tasarımcıları ayrıca, öğrenmede düzen ve uyumun sağlanması için organize edilen faktörleri destekleyecek önemli yetenekleri de tanımalıdırlar. Böylece, farklı yaklaşımları, değerlendirmeleri ve kişisel yükümlülükleri ifade eden öğrenme hedefleri için program tasarımcıları, öğrenme yaşantılarının organize edilmesini sağlayan önemli değerleri de tanıyabilirler.

Eğitim programı, programda bulunan prensiplerin düzenlenme çeşitlerini de yorumlamaktadır. Eğer tek bir öğrenme yaşantısı düzenleme prensibi tercih edilmişse, onun öğrenme yaşantılarının etkinliğini artıracığından şüpheliyim. Prensipler genellikle, öğrenci ve öğretmenlerle etkili ve anlamlı olan öğrenme yaşantılarının düzeni ve uyumuna hizmet edecek bir zemin üzerinde belirlenmelidir.

Bu prensiplere ek olarak program geliştiriciler dersler, üniteler, konular ve bunların esnekliği ve katılımı gibi eğitim yapısının organize edilme problemi ile de ilgilenmelidirler. Eğitimin bireyselleşmesi

üzerindeki tartışmalar, faydalı eğitim yapısının anlamı ve boyutları hakkındaki konular ve kriterler üzerine çokça konuşuldu. Açık sınıf kavramı üzerindeki tartışmalar, esneklik ve katılık arasında uygun bir denge oluşturma konusunda rehberlik eden konular ve kriterlerle ilgili oldukça iyi bir taslak oluşturdu.

Programın Değerlendirilmesi

Değerlendirme terimi eğitim alanında farklı şekillerde kullanılmaktadır. Ben bu terimi, bu konudaki gerçekliklerle birlikte program geliştirme konusundaki fikirlerin ve faraziyelerin karşılaştırılma sürecini de dâhil ederek kullanıyorum. Program faaliyetlerinin planlama, izlenme ve raporlanma aşamalarının çoğunluğunda kişilerin, insanlar, süreçler ve hedefler konusundaki anlayışları belirleyici olur. Bu kavramların geçerliliğini sorgulamak için sürekli bir kontrol olmadıkça program geliştirme çalışması, karşılaşılan gerçek durumlarla çok fazla örtüşmeyecektir. Değerlendirme, işte bu kontrol sürecidir.

Kontrol süreci program geliştirmede dört farklı aşamada uygulanır. Bir ya da birkaç fikir, bir program, ders materyali, eğitimsel bir oyun geliştirmek için ortaya atılırsa, değerlendirme, önceki deneylerde, fikrin etkinliğine işaret eden herhangi bir delil olup olmadığını keşfetmelidir. Eski program geliştirme çalışmalarını yeniden gözden geçirdiğimde, geçmişte genellikle fikirlerin test edilerek geçersiz oldukları sonucuna varıldığını görmeye başladım. Çok sayıda proje yöneticisinin, program geliştirmeye yeni başlamış kişiler olması ve bunların program geliştirme konusunda detaylı tarihi bilgiye sahip olmayışları talihsizliktir. Çünkü birçok çalışma fikir aşamasında kritik olan değerlendirme tarafından elenmiştir.

Değerlendirme, programın gerçekleştirilme aşamasında da gereklidir. Bir plandaki okul durumları gerçek anlamda kontrol edildiğinde, planın doğru şekilde uygulanmadığı görülecektir. Bazı

durumlarda bu durum, planın temel özelliklerinin anlaşılmadığından kaynaklanmaktadır. Diğer durumlarda ise, kişilerde planı uygulamanın gereksiz olduğu hissi uyanabilir. Hatta öyle durumlar vardır ki, yeni bir fikrin geçerli olduğu söylenirken, eski yöntemler hala uygulanmaktadır. Aslında bir sınıftaki öğrencilerin yarısından azının okul faaliyetlerine katıldığını, 1942'de New York'ta yapılan bir okul faaliyeti çalışmasında görmüştüm.

Eğitim programlarının test edilme aşamasında farklı teknikler geliştirilmiştir. John Goodlad ve meslektaşları, *Amerika'da Eğitim Çalışması*⁸ için oldukça kapsamlı bir program geliştirdiler. Seymour Fox ve meslektaşları, İsrail'deki İbrani Üniversitesinde, eğitim amaçları ile uygulamalar arasındaki ilişkiyi analiz eden bir yöntem geliştirdiler.

Programın etkinliğine katkıda bulunan değerlendirmede üçüncü aşama, programın deneme sürecinde rehberlik ve izleme faaliyetidir. Doldurma testleri, tam testler ve teşhis testleri bu faaliyetler için gerekli bilgileri sağlar. Bir ya da iki yıl süren program değerlendirme süreci, ortaya çıkan problemler konusunda okul ve merkezi yönetime veri sağlayacaktır. *Değerlendirme: Yeni Roller, Yeni Anlamlar*⁹ başlıklı Ulusal Eğitim Araştırma Derneği'nin yayını bu süreci açıklamaktadır.

Son olarak değerlendirme, öğrencilerin kazanması istenen davranışlara hangi oranda sahip olduklarının belirlenmesine yönelik olarak yürütülmelidir. Program geliştiriciler karmaşık başarı testleri geliştirmeden önce, değerlendirme sürecini sadece öğrenciler arasındaki farklılaşmayı ortaya koyan norm referanslı testler ile yürütülmelidir. Bu genelde şu anlama gelir. Norm referanslı testler, öğrencilerin öğrenmelerine yardımcı olmak için dizayn edilen programa yansımamaktadır. Bu, değişik arka planlardan gelen öğrenciler arasında keskin bir ayırım yapmaktır. Çünkü okul tüm öğrencilerin öğrenmelerine yardımcı olmayı hedefler, okulda öğrencilerin gerçekten

⁸ J. Goodlad, *Looking Behind the Classroom Door* (Worthington, Ohio: Charles A. Jones, 1974).

⁹ R. Taylor, *Evaluation: New Roles, New Means* (Chicago: University of Chicago Press, 1969).

ne öğrendiklerini örneklendiren testler genelde onlar arasında keskin bir ayırım yapmaz.

Program geliştiriciler, artık norm testlerden ziyade kriter referanslı testleri kullanmaya başladılar ve öğrencilerin öğrendiklerine gösteren farklı değerlendirmelerden haberdarlar. Geliştirilen yeni programların sonuçlarının giderek daha geçerli bir şekilde değerlendirileceği muhtemel gözükmektedir.

Sonuç

Bu makalede özetlenen yaklaşım pragmatik bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımda program geliştirme ve programı etkili şekilde yürütmek için sınırlı kaynaklar kullanır ve her aşamada elde edilebilir bilgileri ve tecrübeleri kullanmak ister. Bu yaklaşıma göre büyük ve geniş kapsamlı bir okul programı, geliştirilme ve uygulanma safhasında mevcut kaynaklarla uygulanabilir gözükmemektedir. Bu nedenle bu yaklaşım çerçevesinde atılacak ilk adım, kullanılan programın içindeki acil dikkat gerektiren önemli problemlerin tanınmasıdır. İkinci adımda, yeni programı şekillendirecek sınırlamalar açıkça ortaya koyulmalıdır. Program geliştirmede yapıcı katılımlar çoğaltılmalı ve grup tartışmasını içeren yöntemler kullanılmalıdır. Bu yaklaşımda program geliştirme süreci, genel olarak dört ana aşamada açıklanmaktadır. Bunlar; hedeflerin belirlenmesi, öğrenme yaşantılarının geliştirilmesi, öğrenme yaşantılarının organize edilmesi ve değerlendirilmedir. Bu yaklaşım bana göre başarılı bir yaklaşımdır ve bu konuda çalışanlar için de değerli bir yaklaşım olacağına inanıyorum.

Künye:

Tyler, W. Ralph, *Program Geliştirmede Spesifik Yaklaşımlar*, (ev. Abdulkadir ekin, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi II, 2013):270-288.